

ÚJ TÁJNYELVI ATLASZUNKRÓL

PENAVIN OLGA—MATIJEVICS LAJOS: *A jugoszláviai székelytelepek nyelvatlása.*

Magyar Nyelv, Irodalmi és Hungarológiai Kutatások Intézete, Újvidék, 1978.

Sorrendben ez már a harmadik vidékünkéről készült nyelvjárási atlasz. Bár *A magyar nyelvjárások atlaszának* megjelenése után látott napvilágot, mégis jelentős vállalkozás, hiszen az egész nyelvterületre kiterjedő atlasz mellett szükség van a tájnyelvekre is. „A nagy nyelvatlász — írja Kálmán Béla — ugyanis szükségszerűen csak ritka hálózat-tal dolgozik, és így a jelenséghatárok gyakran nem pontosak, sőt egyes jelenségek, tájszavak, fontos hangtani vagy alaktani sajátosságok el is sikkadhatnak.” (MNyj. VI. 110.)

Penavin Olga mindhárom tájatlászában (*A jugoszláviai Muravidék magyar tájnyelvi atlasza.* Bp. 1966.; *A jugoszláviai Baranya magyar tájnyelvi atlasza.* Újvidék, 1969 és ez, melynek társszerzője Matijevics Lajos) a jugoszláviai magyarság nyelveinek legarchaikusabb vonásait tárgyalja fel.

A könyv lényegében két nagy részből áll: az első, mintegy harminc oldal a jugoszláviai székelytelepek történetét és nyelvét tárgyalja, a második pedig a feldolgozott terep nyelvi térképe. Ez a könyv tekintélyesebb része, majd kétszáz térképpel.

Az első részben részletesen tárgyalja a három falu, Hertelend (Vojlovica), Székelykeve (Ivanovo) és Sándoregyháza (Skorenovac) történetét, annak előzményeit, a Moldvába való települést, majd ideköltözésüket. Nem kerüli meg a három falu sorsának mai alakulását, az elöregedést, az elvándorlást sem.

A részletes történelmi áttekintés után a szerzők a falvak nyelvét vizsgálják. Adatközlőik földművesek, kétékezi dolgozók, általános és szakiskolai végzettségűek, de félanalfabéták is, férfiak, nők, gyerekek, gyermekkortól a nyolcvanévesekig. Az első szervezeten telepítettek

gyermekei és ezek gyermekei, de az első világháború idején és utána érkezők is. Közben hangsúlyozzák a falu nyelvének mai alakulását is. A térképlapokon egymás mellett látjuk a régi és új harcát, a régit és a feltörő újat.

A nyelv leírásakor tárgyalják a falvak hangrendszerének legjellemzőbb vonásait, az egyes községek fonémarendszerét, a lexikális realizációkat. Itt érdekes dolgot állapítanak meg (amiből talán egy új tájszótár terve is sejthető):

„Noha még nem állítottuk össze nyelvjárásuk szótárát, a gyűjtési tapasztalat azt mutatja, hogy a szókincs valóban gazdag és színes. A köznyelvi szavak rétege mellett a tájszavak rétege figyelemre méltóan gazdag és színes. A szlavóniai—kórogyi szótár készítése közben szerzett tapasztalatok és a székelytelepeken végzett gyűjtések során kialakult benyomások azt a következtetést teszik lehetővé, hogy ez a nyelvjárás is van olyan színes és gazdag, mint a szlavóniai szigeteké. A tulajdonképpeni tájszavak száma még ilyen kezdeti stádiumban levő számbavétel alkalmával is elég nagynek tűnik.

(...) Különösen gazdag a világ-egyetem (a föld, a növények, állatok) és az ember (mint fizikai, mint társadalmi lény, ember és világ-egyetem stb.) fogalomcsoportja.” (23.)

Szólnak a székelyeink nyelvét ért idegen nyelvi hatásokról is. Különösen sok román kölcsönszó van a román nyelvből és román közvetítéssel átadott szláv kölcsönszó. A nyelvi érintkezések mellett hangsúlyozzák, milyen egyetértésben éltek ezekkel valaha Moldvában is, Bukovinában is a székelyek a románokkal, németekkel és szláv népekkel. A román kölcsönszók érdekesekek és értékesek a román nyelvjárástörténet szempontjából is — vallják a

szerzők, hiszen székelyeink periferikus nyelvjárása fokozottabban konzerválta e szavak régiességét.

Az alaktani vizsgálódásaik során tárgyalják a szótöveket, nyelvtani jeleket, ragokat, képzőket.

A befejezésben leszögezik: „... a diftongusok, a zárttság a hangtani relációkban, az alaktani megoldások (a birtokos személyragozás *-i*, *-ik*, a tárgyas ragozás *i*, *-ik* ragja stb.) azt bizonyítják, hogy a mi székelyeink valóban Al-Csíkból menekültek, az alsíki dialektust őrizték meg kisebb eltéréssel 1764 óta.” (36.)

A könyv második része a nyelvtanlasz, a térképre vetített anyag, ez a következő fogalmi körből való: az

ember és környezete; a család és rokonság; foglalkozások; időjárás, csillagok; állatok, növények, végezetül pedig a nyelvtani térképlapok. A könyvet gazdag irodalomjegyzék zárja.

A térképeken a szónak a szerbhorvát jelentése is adott.

A könyvből hiányolom a térképre vitt szavak megválogatásának az indoklását. Véleményem szerint ez még jobban eligazítaná az olvasót. Valószínűleg indokolt ennek elmaradása, hiszen a könyv elsősorban a szakemberek érdeklődésére számít. Ettől eltekintve alapos tudományossággal megírt és feldolgozott művet vehetünk kezünkbe.

VIRAG GÁBOR

A RÖVID PRÓZA FELVILÁGOSULT PILLANATAI

OLIVERA ŠIJACKI: *Koncert za poslovne ljude.*

Srpska čitaonica i knjižara, Irig — Stražilovo, Novi Sad, 1978.

A könyvben megtalálható nyolc rövid elbeszélés mindegyikét szemmel látható erények övezik: a korszerűség könnyed felismerhetősége, a bukkott szerelmek és félresikerült életek búskomor lírizmusa, a mesemondás élénk, majdnemhogy „vágózó” irama, a megfigyelés leleményes csattanói. Minden író, aki népszerűséget és anyagi sikert remél elérni, ugyan csak elégedett lehet a tartalom és a hatékonyság ilyen választékával.

Érdekemes azonban foglalkozni a szövegek egzisztenciális szempontjával és a művészi cselekménnyel is, amely jóval mélyebbre és távolabbra mutat az egyszerű könnyű olvasmánynál. A címadó elbeszélés kivételével, szinte mindegyik az élet válságos pillanatának, értelemadó középpontjának jegyében fogant, ami a párbeszéd és gondolatvezetés által tárul elénk, de ugyanakkor a környezet tárgyainak fontos és jelentős összehasonlítása révén is, miközben a létet, az életet keressük, megeljük és el is veszítjük.

A nyomorék tanárnő gyermekes szerelme (*Találkozások*) meghatározta és megbéklyózta szerelmi elképzelését (szerencsétlenül, csak egyet, őt is távolról) a márványtérren levő szépség játékaról, amely egykor a gyermeki képzelésére öltött valóságot, majd egy napon kifejlődött, s ezzel emberileg számára valószerűtlen lett. A rendkívül drága bélyeg birtoklásának lehetősége (*A kék Mauritius*) felfedi előtünk az élehetetlen szépség szélsőséges keresésének etikai tisztaságát. „A képecskék gyűjtése... szeretetből” itt szembekerül (alárendeltként) a beavatatlanok durva érzéketlenségével. A másik két elbeszélésben (*Fal, Kirándulás a fényképről*) a képek látványai megtévesztést sejtetnek (két hintázó lány áttetsző fényképe), vagy a természet létfelbuzdulásának pótlását, szánalmas vigaszt egy többnyire olyan ember számára, aki „még mindig futkározik és keresi a megismételhetetlen fényképet”, s ily módon a